

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
Кужелєва Олега Миколайовича
на тему: «Правові послуги: сутність та види», подану на здобуття
наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»

Сучасне суспільство, що потребує реформування більшості сфер життєдіяльності, потребує суттєвої переорієнтації щодо взаємодії з державою та людиною. Не складає виключення і сфера державно-правового впливу на суспільство. Конституційне закріплення принципу верховенства прав і свобод людини суттєво впливає на їх реалізацію, охорону та відновлення. Багатоманітність наданих державою можливостей забезпечує реалізацію різноманітних інтересів суб'єктів. Особливої значимості ці права набувають у сфері надання юридичних послуг, яка визначає можливість забезпечення партнерських взаємовідносин між державою та людиною. Дослідження права на правові послуги потребує солідної теоретико-правової основи, пов'язаної із з'ясуванням природи та сутності правових послуг, вивченням кращого світового досвіду їх регулювання та обґрунтуванням пропозицій щодо удосконалення механізмів надання правових послуг. Означене обумовлює актуальність обраної дисертантом теми дослідження та його теоретичну і практичну значимість.

На основі опрацювання значної кількості літературних джерел монографічного, нормативного та науково-публіцистичного характеру (всього 248 найменувань), дисертантом визначено аспекти проблеми теоретико-правового та галузевого характеру, які вже були предметом дослідження та ті аспекти, які є малодослідженими чи поки що залишаються поза увагою науковців.

Виконання дисертаційного дослідження в межах планових науково-дослідних тем Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України суттєво підвищує його наукову значимість.

Визначені дисертантом завдання надали можливість повною мірою досягти поставлену мету – комплексний теоретико-правовий аналіз поняття, сутності та видів правових послуг, удосконалення категоріально-понятійного апарату юридичної науки та вироблення науково-практичних рекомендацій щодо імплементації окремих видів правових послуг у вітчизняне законодавство.

В дисертаційному дослідженні О.М. Кужелева чітко визначено об'єкт пошуку (суспільні відносини у сфері надання правових послуг) та предмет-сутність, зміст та види правових послуг.

Солідною є методологічна база дослідження, яку складає комплекс філософських, загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання. Їх застосування забезпечило отримання об'єктивних та різноманітних знань про предмет дослідження.

Аналіз положень та ідей дисертації, які обґрунтовані дисертантом та відображають його внесок у розроблювану проблему, надають можливість зробити правомірний висновок про те, що рецензована дисертаційна робота є однією із перших у вітчизняній науці, де здійснено комплексний теоретико-правовий аналіз сутності, змісту та видів правових послуг. Особливо заслуговують на увагу положення, обґрунтовані уперше та торкаються еволюційного розвитку та удосконалення уявлень про правові послуги, обґрунтування авторського уявлення про правові послуги як юридичну категорію, з'ясування теоретико-правового розуміння правового аутсорсингу та визначення поняття «правові послуги online», що особливо актуально в умовах пандемії та карантину. Не викликають сумніву і положення, які удосконалено та ті, що набули подальшого розвитку.

Сформульовані дисертантом висновки були використані у науково-дослідній сфері, правотворчій діяльності, правозастосовній практиці та навчальному процесі. Вони достатньою мірою апробовані на засіданні відділу теорії держави і права Інституту держави і права ім. В.М. Корецького

НАН України, у 5 наукових статтях, опублікованих у фахових юридичних виданнях, одна з яких – у зарубіжному виданні та 6 тезах доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Логічною і послідовною є структура дисертації. Розділ 1 присвячено з'ясуванню теоретико-правових засад дослідження правових послуг. Вивчивши історіографічні джерела дисертант виокремлює особливості аналізу правових послуг у працях вчених кінця XIX – початку XX ст., радянського періоду, новітньої доби та сучасного періоду(с. 11-13). Досить докладно аналітично проаналізовано монографічні роботи з цієї проблематики. В результаті дисертантом зроблено висновок про те, що проблема сутності, змісту та видів правових послуг є малодослідженою і вимагає додаткової уваги вчених-теоретиків (с. 24-25).

Заслуговує на увагу аналіз генези інституту правових послуг, запропонований дисертантом. Стверджується, що інститут правових послуг має давню історію та пройшов складний еволюційний шлях розвитку (с. 26). Виокремлено два етапи становлення досліджуваного інституту – неофіційний (що охоплює межі первісного ладу) та офіційний, який пов'язується з формуванням правового впливу на суспільство. Особлива увага приділена аналізу інститутів лотографа, патронату, юрисконсульта, представництва (с. 27-30).

Початок офіційного етапу пов'язується з прийняттям законів XII таблиць, інституцій Гая, Дисестів Юстиніана, які вказують на особливості надання правових послуг окремим верствам римського суспільства (с. 29). Окрему увагу приділено аналізу інституту правових послуг у Франції (с. 32), Німеччині (с. 33), країнах загального права (с. 34-36) та Україні (с. 36-45).

Важливою складовою дослідження стало з'ясування сутності та змісту поняття «правові послуги». Виходячи із етимології терміну «послуги» та аналізу існуючих доктринальних підходів до категорії «послуга» (с. 45-46), з'ясування соціального спрямування означеної категорії (с. 47-48), дисертант

приходить до логічного висновку про те, що правові послуги є різновидом соціальних і тому їм притаманні ознаки соціальних послуг, а їх самостійний характер спричиняє наявність особливих ознак та змісту. Важливим є також обґрунтоване дисертантом можливе розмежування правових та юридичних послуг (с. 48-49) та висновок про їх тотожність (с. 51). Досить докладно проаналізовано існуючі уявлення на правові послуги та визначено їх позитивні і негативні сторони (с. 51-53). Наголошується на відсутності єдності у розумінні сутності правових послуг, що обумовлено проблемами правового регулювання суспільних відносин та неоднозначністю у застосуванні нормативно-правових актів в умовах забезпечення правовими послугами.

Дисертантом обґрунтовано авторське бачення правової послуги як дії, спрямованої на забезпечення і захист прав і законних інтересів суб'єктів правовідносин, а одержання бажаного результату одержувачем послуги є наслідком дій, що складають зміст послуги (с. 53). Розмежовано категорії правова послуга та правнича допомога (с. 54-56), визначено їх особливі ознаки (с. 56-57). До важливих ознак правових послуг віднесено наявність послідовних дій, спрямованих на вирішення завдань (с. 60-61), спрямованість на бажаний результат (с. 61-62), передбачуваність результату та суб'єктивний склад (с. 62-63), наявність у суб'єкта, що надає правові послуги професійної освіти та кваліфікації (с. 64-67), прозорість, доступність та інформованість (с. 68-69), адресний, тобто персоніфікований характер та вартісний зміст (с. 70-71).

Розділ 2 присвячено обґрунтуванню критеріїв класифікації правових послуг. Метою класифікації визначено з'ясування сутності та особливостей кожного із різновидів правових послуг (с. 77). В якості критеріїв виокремлення різновидів правових послуг визначено суб'єкти надання, професійна освіта надавача послуг, зміст (с. 80-81); форма надання; наслідки, що настають (с. 82); сфера суспільних відносин, особливості замовлення

послуг (с. 83), підстави виникнення зобов'язань із надання послуг, перспективність мети послуги та види юридичної діяльності (с. 84-90).

Досить докладно у роботі проаналізовано особливості публічно-правових послуг, які мають особливе значення в аспекті розбудови «сервісної держави». З'ясовується сутність такої держави (с. 92-93) та визначено особливості її діяльності в публічній та приватній сферах суспільних відносин. Розмежовано поняття державно-владних повноважень та надання публічних послуг (с. 95-96). Аналізуючи існуючі погляди на визначення публічних послуг (с. 96-99), дисертантом обґрунтовано власне бачення цієї категорії як різновидів послуг, що надаються суб'єктами публічної влади (с. 100) та з'ясовано їх нормативне забезпечення (с. 101-103). Обґрунтовано ознаки публічно-правових послуг (с. 104-112).

У роботі стверджується, що глобалізаційні процеси та підвищення інтересу до прав і свобод людини актуалізують проблему приватно-правового аспекту надання правових послуг (с. 112). На основі з'ясування особливостей рівня приватно-правового регулювання, дисертантом запропоновано власне визначення приватно-правових послуг як різновиду підприємницької діяльності фізичних та юридичних осіб приватного права (с. 115), з'ясовано особливості суб'єктів надання таких послуг, їх зміст та досліджено такі їх різновиди, як консалтингові правові послуги (с. 117-119), медіаційні послуги (с. 120-121), послуги з підготовки науково-правового експертного висновку (с. 122-125), детективні послуги (с. 125-127) та адвокатські послуги (с. 127-128).

Розділ 3 має практико-прикладне спрямування та присвячений деяким сучасним тенденціям надання правових послуг. В якості таких з'ясовано теоретико-правові засади діяльності Міністерства юстиції України щодо надання правових послуг.

З'ясовано основні сфери впливу Мін'юсту та правові форми впливу на суспільство. Зроблено висновок, що більшість стратегічних завдань і цілей

Мін'юсту мають сервісний характер і пов'язані із забезпеченням надання правових послуг (с. 136), визначено види цих послуг: правороз'яснювальні та консультативні (с. 137-139) та з'ясовано можливість впровадження європейських стандартів у сферу надання правових послуг (с. 143-146). Особлива увага приділена аналізу таким видам правових послуг, як аутсорсинг як вид послуг, що передбачає юридичний супровід за договором та передачу функцій юридичної служби за договором (с. 148-154), аутстафінг, що націлений на отримання конкретного кваліфікованого працівника-юриста відповідної спеціалізації, якого потребує компанія-засновник, є формою юридичного обслуговування, що передбачає виведення за штат юридичної компанії-провайдера фахівця у галузі права та виключення його в штат компанії-засновника для вирішення юридичних питань на певний період, визначений у договорі (с. 157-16) та online сервіси (с. 160-167).

Висновки до розділів та дисертації в цілому відповідають основним положенням та ідеям дисертаційного дослідження.

В цілому дисертаційне дослідження Кужелева Олега Миколайовича залишає позитивне враження. Однак, як і будь-яке наукове дослідження, викликає певні зауваження, націлені на уточнення авторської позиції дисертанта із спірних питань.

1. Забезпечення демократизації життя суспільства вимагає від суб'єктів публічної влади вжиття заходів, спрямованих на реалізацію положень ст. 3 Конституції України про права і свободи людини та їх гарантій, що визначають зміст та спрямованість діяльності держави, а їх утвердження є головним її обов'язком. Органи публічної влади створюються й діють для забезпечення прав людини, що виражається через удосконалення системи правових послуг та механізмів їх надання. З огляду на це, автору слід було б звернутися до розгляду питання про принципи надання правових послуг, що могло б послужити ефективним методологічним підґрунтям для визначення

подальших шляхів удосконалення їх надання органами публічної влади та правового регулювання загалом.

2. За видами юридичної діяльності автор виокремлює з-поміж інших видів правових послуг – правозахисні, що передбачають юридичний супровід щодо захисту та представництва інтересів у судах та інших органах державної влади й місцевого самоврядування. Разом з тим, у тексті дисертаційного дослідження значна увага приділена сутності та змісту адвокатських послуг, про які йдеться на стор. 90, 103, 108, 110, 125. Під час захисту дисертації додаткового обґрунтування потребує думка автора щодо виокремлення правозахисних послуг та їх співвідношення з адвокатськими послугами.

3. У підрозділі 2.3 «Приватно-правові послуги: сутність та види» одним із видів приватно-правових послуг автор визначає медіаційні послуги та наголошує, що світова практика застосування медіації стає дедалі популярнішою, а конфліктуючі сторони все частіше прагнуть залагоджувати спори самостійно, без втручання органів держави. Загалом позитивно оцінюючи спробу автора проаналізувати дефініції «медіації» у законодавстві зарубіжних країн (с. 118-119), автору необхідно було б запропонувати авторське визначення поняття «медіаційні послуги», з огляду на те, що в Україні процедура медіації законодавством не регламентована.

4. Безсумнівно здобутком автора є проведений аналіз у Розділі 3 «Сучасні тенденції надання правових послуг» теоретико-правових засад діяльності Міністерства юстиції України щодо надання правових послуг та послуг правового аутсорсингу, правового аутстафінгу та правових послуг, що надаються за допомогою online-сервісів. При цьому слід було б більшу увагу приділити питанню ефективності надання правових послуг на сучасному етапі, зокрема, запропонувати конкретні кроки, спрямовані на підвищення якості їх надання.

Актуальність теми дисертації, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, новизна та повнота викладу як у дисертації, так і наданих для ознайомлення опублікованих праць, повністю відповідають вимогам до дисертацій доктора філософії.

Відтак, вказане дає підстави сформулювати кінцевий висновок: дисертація на тему «Правові послуги: сутність та види», представлена на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», відповідає вимогам, закріпленим у Наказі Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 759 від 31.05.2019 року) та Постанові Кабінету Міністрів України від 6.03.2019 року №167 «Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», а її автор – Кужелев Олег Миколайович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та історії права та держави
Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка**

С.В. Бобровник

ПІДПИС
ВЧЕШНЬОГО СЕКРЕТАРЯ НДЧ
КАРАУЛЬНА Н.В.
08.10.2020р

